

<https://doi.org/10.62837/2024.9.95>

AYTƏN İSLAMLI
Milli Aviasiya Akademiyası
Bakı şəhəri, Mərdəkan prospekti 30
ayten071282@gmail.com

FİTONİMLƏRİN LİŖQVİSTİK ASPEKTƏN TƏHLİLİ VƏ ONLARIN YARANMA YOLLAR

GİRİŞ

Hər hansı bir dilin leksik tərkibində yer alan sözlərin fərqli və rəngarəng mənələrdə işlənməsi həmin dil daşıyıcılarının məişəti, inkişaf tarixi, elmi və mədəni yaradıcılığı ilə sıx bağlıdır. Bildiyimiz kimi, bizi əhatə edən real aləmdə əşya, hadisə, məfhum çox, onları ifadə edən sözlər isə azdır. Bu səbəbdən də bəzən bir söz, bir neçə məfhum, hadisə, anlayış ifadə etməli olur. Buradan da oxşarlıq, bənzətmə və s. əsasında dildə məcazlar siteminin meydana gəlməsinə ehtiyac yaranır.

Leksik sistemin müəyyən aspektdən tədqiq edilməsində, dərinlən təhlil olunub öyrənilməsində fitonimlərin spesifik rolu vardır. Buna görə də fitonimik leksika anlayışı və onun müxtəlif xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılması üçün fitonimlərlə bağlı bir sıra terminlərin izahı əhəmiyyətlidir.

Dilçilikdə lüğət tərkibinin bitki adları ehtiva edən leksik qatına fitonimlər, fitosemizmlər, fitonimik vahidlər, floristik vahidlər və s. kimi terminlərlə göstərilir. Dilin bu leksik qatı onomastikanın adlar qrupuna da daxil edilir. [2, s.32]

Bunu onunla izah etmək olar ki, fitonimik dil vahidlərinin bir qismi bitki növlərinin adını göstərməklə ad funksiyası da daşıyır və beləliklə də onomastik vahidlərlə eyniləşdirilir. Əslində, Onomastik vahidlər müxtəlif xüsusi adları bildirir, floristik vahidlər isə ümumi adlar funksiyasından çıxış edir. Bununla belə, əksər bitkilərin xüsusi adları mövcuddur və fitonimlər də dildə ayrıca bir sahəyə xas olan adları ifadə etdiyi üçün onlar onomastik adlara yaxınlaşmış olur [2, s. 16].

Dilin lüğət tərkibinin münim və özünəməxsus bir hissəsini təşkil edən fitonimlər ətraf mühətdə mövcud olan bütün bitki adlarına məxsus anlayışları özündə birləşdirir. Ümumi dilçilikdə belə söz qrupları əksər hallarda fitonimik terminlər qrupuna aid edilir. Bu cür söz qruplarının fitonimik termin kimi adlandırılması heç də təsadüfi olmayıb, ümumi dil hadisələrindən biri kimi qanunauyğun hesab olunmalıdır. Çünki onlar floristik anlayış ifadə etməklə özünəməxsus funksiya daşıyır və terminlərə uyğun gəlir.

Floristik leksik vahidləri ifadə etdiyi adların xarakterinə əsasən ümumi və xüsusi olmaqla iki qrupa ayıra bilərik. Misal olaraq, Azərbaycan və ingilis dillərində ən çox istifadə olunan "ağac-tree" sözünü bu fəsiləyə aid olan əksər ağacların ümumi adını göstərdiyi kimi, onun müxtəlif növlərinin də adının bildirilməsində iştirak edir.

Bundan başqa Azərbaycan dilində ümumi növ adı kimi gül, ot, kol, tərəvəz, göyərti, meyvə və s. bitki adları ilə yanaşı həmin növə aid olan bənövşə, quşəppəyi, qarağat, pomidor, şüyüd, alma və s. adlar da istifadə olunur ki, bunlar da ayrı-ayrı konkret bitkiləri adlandırmaq funksiyası daşıyır. Bu səbəbdən də hər hansı bir sahəyə aid olan söz qruplarının termin olaraq adlandırılması qanunauyğun və elmi nəticə kimi qəbul edilməlidir. Fitonimlər eyni zamanda müxtəlif elm sahələrində xüsusi funksiya daşıyaraq, bu və ya digər bir anlayışın adlandırılmasına xidmət göstərir və buna görə də dilçilikdə floristik sözlərin həm də "fitonimik terminoloji leksika" adlandırılması o qədər də təəccüblü görünür.

Müxtəlif ixtisas və peşə sahələrində spesifik adlandırılaraq işlədilən bitki adları dildə termin və ya ixtisas sözlər kimi qəbul olunur. Dilin leksik sistemində ayrıca yeri olan bütün onomastik terminlərdə kimi fitonimik adların da özünəməxsus cəhətləri vardır. Həmin xüsusiyyətlər bunlardır:

- 1) başqa söz yaratması
- 2) məcaziliyin olmaması
- 3) emosionallıqdan məhrum olması
- 4) bir çox hallarda sinoniminin olmaması
- 5) çoxmənalılığa malik olması [8].

Bu və ya digər dillərdə aşkar olunmuş bir bitki növü mövcud olmadığı digər dillərə məhz latın dili vasitəsilə keçir. Bu cür fitonimlər istər ingilis, istərsə də Azərbaycan dilində xeyli aktiv istifadədir. Məs., oleandr (oleander), kakao (cacao), qardeniya (gardenia), kamelia (camellia), berqamot (bergamot), jenşen (ginseng), bambuk (bamboo) və s.

Sadalanan nümunələrdən də aydın olduğu kimi, əsasən latın dili vasitəsilə ötürülən bu cür bitki adları müqayisə edilən hər iki dillərdə eynidir. Lakin bu cür floristik adlar əsas etibarilə ümumişlək olmayan fitonimlərə aid edilir. Bu da onunla izah olunur ki, bu qəbildən olan bitki adları dil daşıyıcılarının özləri tərəfindən dilin daxili imkanları hesabına yaradılır.

Əksər hallarda botanika terminləri kimi də qəbul edilən floristik adlar xalq danışığı dilində də anlaşıqlı semantikaya və geniş işlənmə dairəsinə malik olmaqla ümumişlək leksik vahid kimi də çıxış edir.

Dilin floristik leksik qatına aid olan dil vahidlərinin meydana gəlməsi tarixi dilin yaranma tarixi qədər qədimdir. Bu vahidlər nitq prosesindəki fəallığı və işləkliyinə görə də seçilir [5, s.150]. Belə ki, cəmiyyətin yarandığı erkən dövrlərdən insanlar öz fiziki və maddi tələblərinin ödənilməsi məqsədilə ətraf aləmdə və təbiətdə mövcud olan müxtəlif bitki növlərindən istifadə etmiş, o cümlədən bitkilərə hər hansı bir xüsusiyyətlərinə əsasən adlar vermişlər. Sonralar bitkilərin bəzilərinin mədəni növləri əldə olunmuş və insanlar özlərinin yaşayış və təsərrüfatlarını qurmuşlar: bağçılıq, bostançılıq, tərəvəzçilik və s. Aydındır ki, ilk dövrlərdə bu adlar ümumi səciyyə daşımış, bütöv bir bitki fasiləsinin adını ifadə etmişdir. İnsanlar tədricən ətraf aləmə daha yaxından bələd olduqca ayrı-ayrı bitki növlərini fərqləndirə bilmiş və

onlara uyğun adlar seçilmişdir. Deməli, bitki adlarının bir çoxu ilk əvvəl ümumxalq dilinin lüğət fondunda formalaşmış, sonralar isə həmin fonetik səs tərkibi, semantikasi və struktur tipi ilə də botanika elminin terminoloji sahəsinin vahidi kimi işlədilmişdir.

Sözügedən proses o qədər də asan dil hadisəsi olmamışdır. Misal olaraq, ümumxalq danışq dilində eyni bir bitki adı bəzən bir növə məxsus olan bir neçə müxtəlif fitonimi bildirirsə və ya əksinə, eyni bir fitonimi ayrı-ayrı coğrafi ərazilərdə müxtəlif adlarla göstərmək mümkündürsə, botanikaya məxsus terminlər sistemində hər bir bitki müəyyən konkret leksik vahidlərlə ifadə olunur. Başqa sözlə ümumxalq danışq dilində işlənən floristik adlar elmi terminoloji adlardan müəyyən dərəcədə fərqlənir. Bu fərqlərin başlıcası fitonimlərin ümumxalq dilində bir çox hallarda təkmənalılıqdan məhrum olmasıdır. "Hər bir dilin botanikaya dair elmi nomenklatur adlarının latın adları ilə beynəlmiləl qarşılığı olur və bu da onun əsas xüsusiyyətini ortaya çıxarır. Ümumxalq fitonimik adlarda isə belə təkmənalılıq xüsusiyyətinə rast gəlinmir və onların daşdığı mənanın bu şəkildə aydınlaşdırılması mümkün olmur. Bir çox hallarda eyni bir sözlə fərqli bitkilər, hətta bütöv bitki qrupları adlandırılır" [2, s.66].

Müxtəlif dillərdə mövcud olan əksər botanika terminlərində fitonimlərə verilən adların semantik xüsusiyyətlərə müəyyən dərəcədə onların bu və ya digər əlamətləri ilə bağlı olur. Çünki daha əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, fitonimlərin əksəriyyəti xalqların təbiəti müşahidəsi və onların müəyyən fərqləndirici özəlliyi əsasında verilir. Misal olaraq Azərbaycan dilində mövcud olan "turşəng" və "quzuqulağı" fitonimləri eyni bitki adı olmaqla həmin bitkiyə aid iki xüsusiyyəti özündə əks etdirir: birinci halda onun dadı, ikinci halda isə onun xarici görünüşü yəni forması əsas götürülmüşdür. Ayrı-ayrı bitki adlarında bu hallar tez tez müşahidə olunur.

Bütün fitonimlər müqayisə olunan hər iki dildə fərqli prinsiplərə əsasən tədqiq olunurlar. Tədqiqatçılar sözügedən prinsipləri bu şəkildə qeyd edirlər:

- 1) işlənmə dairəsinə görə fitonimlər
- 2) mənşəyinə görə fitonimlər
- 3) qoxusuna görə fitonimlər
- 4) rənginə görə fitonimlər
- 5) forma və ölçülərinə görə fitonimlər [6, s. 125].

Dilin leksik qanunauyğunluqlarına görə digər leksik vahidlər kimi fitonimik adlar da ümumişlək və ümumişlək olmayan fitonimlər olaraq iki yerə ayrılır. Ümumişlək hesab edilən fitonimlərin semantik mənası hər kəs tərəfindən asanlıqla başa düşülən fitonimlərdir. Məsələn Azərbaycan dilində novruzgülü, yasəmən, çobanyastığı, reyhan, yemişan, quşüzümü, çinar, nanə, söyüd, çətənə, qərənfil, mollabaşı, ənginar, əzvay, dəvədabanı, kaktus, fıstıq, xardal, aydöşəyi, zəfəran, pişikotu, qatırquyruğu və s. ingilis dilində isə daffodil, thistle, lily, corn, violet, aster, lettuce, carnation, və s.

Ümumişlək fitonimlərə nisbətən ümumişlək olmayan floristik adların işlənmə

dairəsi xeyli məhduddur. Ümumişlək olmayan fitonimik adlara müxtəlif ixtisas sahələri ilə bağlı terminlər və dialekt kimi işlənən fitonimlər aid edilir [1, s.7].

Nəzərə alaq ki, işlənmə dairəsinə əsasən iki qrupa ayırdığımız bitki adları arasında kəskin bir sədd qoymaq bir o qədər də düzgün olmazdı. Bəzi situasiyalarda bu və ya digər bir fitonimin ümumişlək olub- olmadığını aydınlaşdırmaq bir o qədər də bəsit olmaya bilər. Bunun da bir sıra səbəbləri var. İlk öncə bu fərdlərin özünəməxsus dünyagörüşü və bilikləri ilə bağlı ola bilər. Belə ki, hər hansı bir fitonimi çox yaxşı tanıyan və bilən biri onu ümumişlək saya bilər, digəri isə eyni biliyə sahib olmadığı üçün əksini iddia edə bilər. Təbii ki, bu cür vəziyyətdə biz həmin bitki adını ümumişlək olmayan kimi qəbul edirik, çünki dilin qanunauyğunluğu əsasən bir fitonim hamı tərəfindən başa düşülməli və işlənməlidir ki, ümumişlək söz kimi hesab edək.

İkinci bir səbəb isə ümumişlək olmayan bir bitki adının zamanla ümumişlək olmasıdır. Bu isə dil daşıyıcıları və fitonimin ifadə etdiyi bitkiyə tələbatla əlaqəli bir prosesdir. Buna görə də onları hər zaman termin kimi işlədirlər (Məs., aster, raps, orach və s.), həm termin həm də ümumişlək söz kimi işlənənlər (Məs., acıtərə, ballica, angelika, qızartı otu) olaraq iki yerə ayıra bilərik.

İşlənmə dairəsindən asılı olmayaraq istər termin, istərsə də ümumişlək söz kimi dilin üslubi imkanlarını zənginləşdirərək lüğət fondunda öz əhəmiyyətini saxlayır.

Aydındır ki, hər hansı bir dilin daşıyıcıları eyni bir dili danışmaqlarına baxmayaraq fərqli ixtisasa və müxtəlif biliyə malik ola bilərlər. Buna təsir edən amillərdən biri də həmin insanların yaşadıkları ərazilərin müxtəlifliyidir. Belə ki, hər regionun özünəməxsus bitki örtüyü və spesifik təbiəti olması həmin ərazinin dilinə də təsir göstərir. Nəticədə bəzi bitki adları dilin leksik fondunda dialektlər kimi reallaşır. Dialekt bitki adlarının mütləq ədəbi dildə bir qarşılıqları olur. Məsələn: xiyar- yerpənək; qarğıdalı-məkə, qarqundey, peyğəmbəri; lobyə-maş, balqabaq-boranı və s.

Əhatə dairəsi baxımından bəzi onomastik adlar kimi fitonimlər də dildə slenqlər və jarqonlar kimi reallaşır. Misal olaraq, ingilis dilində "tree"(ağac) sözü slenq kimi bütün bitki örtüyünü və ya yaşıllıq növlərini bildirir [12].

Fitonimlərin əksəriyyəti dilin özünəməxsus daxili ehtiyatı hesabına yaranır, bir qismi isə başqa dillərdən alınır. Misal olaraq, Azərbaycan dilində bir çox fitonimik adlarda və flora ilə bağlı digər leksik vahidlərdə onlara xas hər hansı spesifik əlamətləri açıq-aydın müşahidə etmək mümkündürsə, digərlərində bu əlaqəni müəyyənləşdirib aşkar etmək bir qədər çətin olur. Belə ki, daha qədim zamanlarda meydana gələn, struktur baxımdan artıq sadə olan fitonimlərin bəzilərinin mənasının müəyyənləşdirilməsi dilin hazırkı inkişaf səviyyəsində mümkün olmasa da, nisbətən sonrakı dövrlərdə əmələ gələn quruluşca düzəltmə və mürəkkəb floristik adların mənasını onları təşkil edən ayrı-ayrı komponentlərin mənasına əsasən müəyyənləşdirmək və izah etmək mümkündür. Çünki hər hansı digər sadə sözün köməyi ilə morfoloji və ya sintaktik yolla əmələ gəlmiş düzəltmə və mürəkkəb

strukturlu fitonimlər ayrıca söz kökünə nisbətən daha konkret məna daşımaqla dilin sonrakı inkişaf dövründə formalaşdığı üçün onların mənası və quruluşu da nisbətən konkret olur. Bu xüsusiyyət mürəkkəb strukturlu və söz birləşməsi şəkilində olan fitonimlərdə daha aydın müşahidə edilir. Belə ki, bir nüvə sözün iştirakı ilə əmələ gələn adlarda nüvə sözün ifadə etdiyi məna sonradan yaranmış adın ümumi mənasının aydınlaşdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Yəni istər düzəltmə istər mürəkkəb və ya söz birləşməsi şəkilində olan fitonimlərdə əvvəlki sözün semantikasi əsas götürülməklə yeni yaranan floristik vahidin məna etibarilə həmin sistemə aid olmasının əsas şərti hesab olunur. Beləliklə, dildə eyni nüvə söz əsasında əmələ gələn fitonimik adların sayı artmış olur.

Yeni yaranan fitonimlər isə bir çox hallarda əvvəlki söz kökü və ya nüvə sözlə məna bağlılığını itirməyib yeni çalarlar əldə edir, eyni fəsiləyə məxsus olan floristik adların yaranmasına səbəb olur. Məsələn, Azərbaycan dilində geniş işlənən və müəyyən bir bitki fəsiləsinin ümumi adı olan "ağac" sözü vasitəsilə bu gün dilimizdə bir sıra düzəltmə, mürəkkəb və söz birləşməsi şəkilində olan yeni leksik vahidlər yaranmışdır ki, bunların da bir çoxu birbaşa nüvə söz funksiyasında çıxış edən "ağac" sözü ilə əlaqəlidir: ağacdələ, şam ağacı, ağaclıq, palıd ağacı, qayınağacı və s.

İngilis dilində "ağac" sözünün etimologiyası fərqli semantik məna ilə əlaqəli izah edilir və "tree" sözünün mənşəcə latın sözündən olan və "bərk, möhkəm" mənalarını ifadə edən "durus" sözü ilə əlaqəli olduğu göstərilir [2, s.65].

İngilis dilində Azərbaycan dilindən fərqli olaraq təyinedici funksiyada çıxış edən "ağac" anlayışını bildirmək üçün başqa bir leksik vahiddən də istifadə edilir. Yəni təyinedici söz kimi, ingilis dilində "tree" sözü ilə yanaşı "wooden" (taxta) sözü də istifadə olunur ki, bu da həmin məfhumun taxtadan yaradıldığını bildirir və ya mürəkkəb sözün tərkib hissəsi kimi təsir obyektini, material əsasını əks etdirir. Məsələn, wooden plate - taxta boşqab, woodpecker - ağacdələ, woodcutter - ağacqıran və s.

"Ağac"- "tree", "wood" sözləri haqqında deyilən fikirlər o cümlədən "rose"(gül), "grass"-ot, "apple"-alma və digər fitonimlərə də şamil etmək olar. Bu bitki adları da ümumi şəkildə eyni fəsiləyə aid olan, lakin özünəməxsus spesifik əlamətləri ilə fərqlənən bu bitki növləri ilə əlaqəli yaranan bir sıra leksik vahidlərin özəyini təşkil edir və yeni-yeni floristik adların törəməsində nüvə söz funksiyası kimi çıxış edir.

Azərbaycan və ingilis dillərində yer alan bir sıra floristik vahidlərin müşahidəsi və tədqiqi göstərir ki, onların əmələ gəlməsində həmin bitkilərə xas hər hansı bir əlamət əsas götürülür və həmin keyfiyyətə əsasən bitkiyə ad verilir. Bu baxımdan müqayisə edilən hər iki dildə müəyyən bitki adlarının etimoloji təhlilinə nəzər salmaq lazım gəlir. Bu, eyni zamanda müqayisə edilən dillərin floristik adlar sistemi ilə bağlı geniş təsəvvür yaratmağa imkan verir.

Tədqiqatçılar ingilis dilində "giləmeyvə" anlayışını ifadə edən "berry" fitonimini etimoloji baxımdan izah edərkən onun formasını və koldakı yerləşmə xüsusiyyətlərini əsas götürdüklerini göstərirlər. Belə ki, bu giləmeyvə adı latın

mənşəli söz olan və "yumru, diyircək" mənasını ifadə edən "plutare" sözündən yaranmışdır. Bununla yanaşı tədqiqatçılar bu fitonimik adın "qırmızı" anlamını verən "beras" sözündən və ya "sallanmaq, asılmaq" mənalarını daşıyan "berry" sözündən də əmələ gələ biləcəyini istisna etmirlər [2, s.67].

"Berry" sözünün etimologiyasının bu cür izahı bir çox hallarda həqiqətə uyğun səslənir. Çünki yuxarıda sadalanan sözlərin və onların daşdığı mənaların çoxu giləmeyvə bitkisinə şamil edilə bilər. Belə ki, istər rənginə görə, istərsə də forma və ağacdakı yerinə görə sadalanan bu xüsusiyyətlər həmin bitkiyə aid ola bilər ki, bu əlamətlər də onun adının formalaşmasında vacib rol oynamışdır.

Azərbaycan dilində də bir sıra fitonimik adların əmələ gəlməsində onların müəyyən əlamət, keyfiyyət və xüsusiyyətlərinin əsas götürüldüyünü müşahidə etmək olar. Məsələn, Ə.Dəmirçizadənin tədqiqatlarına əsasən "zoğal" sözünün əmələ gəlməsində onun rəngi əsas götürülmüşdür. "Zoğal" fitonimik adı, bir sıra türk dillərində, hətta rus dilinə nüfuz edərək o dildə "kızıl" şəkilində işlənən və "qırmızı" anlamına gələn "qızıl" sözündən törəməsi ilə izah olunur.

Müəllifin fikrincə "əzgil" bitki adının əmələ gəlməsində də onun əlaməti mühim rol oynayır. Belə ki, ikinci hissəni təşkil edən "gil" elementinin xırda meyvə anlamında ümumiləşmiş halda işlənən "gilə" sözü ilə semantik cəhətdən əlaqəli olduğunu söyləmək mümkündür. Əzgil adı ilə bilinən həmin meyvənin məhz iri meyvələrdən deyil, xırda meyvələrdən olması bu fikrin düzgün ola biləcəyini mümkün edir. Bundan başqa həmin sözün birinci hissəsini təşkil edən "əz" hissəciciyi isə bu meyvənin ikinci bir xüsusiyyətini bildirir. Məlumdur ki, "əzgil" bir qədər qaldıqdan sonra, istər ağacda istərsə də dərilib saxlanılan yerdə lalıqlayır və əzilir. Sadalanan bu xüsusiyyətləri əsas götürərək bu meyvəni təsviri şəkildə "əzik gilə", bir başqa sözlə "əzilən gilə" kimi adlandırmışlar.

Azərbaycan dilində geniş işləkiliyə malik olan istiot, günəbaxan, pişikotu və s. kimi digər fitonimlərdə də onların bu və ya digər xüsusiyyətlərinin əks olunduğu aydın şəkildə görünür. Bu, bir daha onu təsdiqləyir ki, floristik adların əmələ gəlməsində onların ilkin müşahidəsi zamanı ortaya çıxan başlıca keyfiyyətlər bitkilərin adlandırılması üçün əsas leksik vahidin seçilməsini şərtləndirir.

Müqayisə edilən dillərin flora tərkibli leksikasının təhlili göstərir ki, bir sıra bitki adlarının əmələ gəlməsində həmin bitkilərin ilk dəfə yarandığı və ya daha geniş yayıldığı coğrafi ərazilər, o cümlədən gətirildiyi yerlər də əhəmiyyət daşıyır. Bəzi fitonimik adlarda bu və ya digər ölkə adları müəyyən dərəcədə əks olunur və bir növ həmin bitkinin adlandırılmasında vasitəçilik funksiyasını yerinə yetirir. Məsələn, dilimizdə işlənən və xüsusi barama növünü bildirən "ədilyan" sözü İtaliyadan gətirilib istifadə olunduğu üçün bu cür adlandırılmış və əslində "İtaliya" sözünün dəyişdirilmiş formasıdır [5, s. 150]. O, cümlədən bu hal "darçın" sözünə də şamil oluna bilər, Belə ki, həmin sözün ikinci hissəsi "çin" sözü ilə əlaqələndirilir. Bütün bunlar onu göstərir ki, Azərbaycan dilində mövcud olan bəzi bitki adlarının əmələ gəlməsində onların hardan və necə gətirildiyi müəyyən dərəcədə rol oynayır.

Bəzən isə hər hansı bitki adı elə yetişdirildiyi yerin, ölkənin adı ilə göstərilir və nəticədə müəyyən bitkinin yeni bir növ adı yaranmış olur. Məsələn, dilimizdə işlənən "yapon əzgili", "hind qozu" və digər fitonimik adlar bu vasitə əsasında meydana çıxmışdır.

Nəticə

Fitonimlərin lingvistik aspektdən araşdırılması müasir ingilis və Azərbaycan dillərinin tarixi və dialektologiyası üçün mühim əhəmiyyət daşıyır. Hər iki dilin qrammatik, leksik, üslubi, semantik sisteminin inkişafında fitonimlərin rolu istisna deyildir. Yeni sözyaratma, yeni məna kəsb etmə və s. kimi dil hadisələri özünü bitki adlarının meydana gəlməsində də göstərmişdir.

Xülasə

Dilçilikdə hələ yeni inkişaf edən antroposentrik yanaşma dilin funksiyalarına və onun təbiətinə yeni baxış prizmasının meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. İndi müasir mütəxəssislər dilə yalnız kommunikativ vasitə kimi yox, həmçinin ətraf aləmi dərk etmə üsulu kimi yanaşırlar. Bu yanaşmanı inkişaf etdirməkdə başlıca məqsəd lingvistik dünyagörüşü, onun unikalılığı və ayrı-ayrı dillərin spesifik milli xüsusiyyətlərini öyrənməkdir. Bu baxımdan qeyd edə bilərik ki, müasir dövrdə aparılan tədqiqatların da təsdiqlədiyi kimi, fitonimlərin araşdırılması son dərəcə məhsuldar nəticələr verir.

İngilis və Azərbaycan dillərinin lüğət tərkibində mövcud olan fitonimlər leksik-semantik xüsusiyyətlərin öyrənilməsi istiqamətində olduqca səmərəlidir. Fitonim bədii ədəbiyyatın dilində simvolizmə imkanı onların semantik obrazlılığını daha da qabardır.

Açar sözlər: fitonim, onomastika, onomastik vahidlər, bitki adları, üsullar

ISLAMLI AYTEN

LINGUISTIC ANALYSIS OF PHYTONYMS AND WAYS OF THEIR FORMATION SUMMARY

The anthropocentric approach, which is still developing in linguistics, has led to the emergence of a new perspective on the functions and nature of language. Modern experts now approach language not only as a means of communication, but also as a method of understanding the surrounding world. The main goal in developing this approach is to study the linguistic worldview, its uniqueness, and the specific national characteristics of different languages. In this regard, it can be noted that, as confirmed by contemporary research, the study of phytonyms yields extremely productive results.

The investigation of phytonyms in the vocabulary of English and Azerbaijani languages in terms of their lexical-semantic characteristics is very fruitful. The potential for phytonyms to become symbolic in the language of literary art enhances their semantic expressiveness even further.

Keywords: phytonym, onomastics, onomastic units, plant names, method

ИСЛАМЛИ АЙТАН

НАЦИОНАЛЬНАЯ АВИАЦИОННАЯ АКАДЕМИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФИТОНИМОВ И СПОСОБОВ ИХ ОБРАЗОВАНИЯ.

Резюме

Антропоцентрический подход, который все еще развивается в лингвистике, привел к появлению новой перспективы на функции и природу языка. Современные эксперты теперь рассматривают язык не только как средство коммуникации, но и как метод понимания окружающего мира. Основная цель в разработке этого подхода - изучение лингвистической картины мира, ее уникальности и специфических национальных характеристик различных языков. В этом отношении можно отметить, что, как подтверждают современные исследования, изучение фитонимов дает чрезвычайно продуктивные результаты.

Исследование фитонимов в словарном составе английского и азербайджанского языков с точки зрения их лексико-семантических характеристик очень плодотворно. Возможность символизации фитонимов в языке художественной литературы еще больше усиливает их семантическую выразительность.

Ключевые слова: фитоним, ономастика, ономастические единицы, названия растений, методы

ƏDƏBİYAT SİYAHISI

1. Əsədov B. Nəbatat terminləri və bitki adları lüğəti. Azərbaycan qəzeti, 2008, 57 s. 15 fevral, səh.7
2. Hacıyeva A. Türk və Azərbaycan dillərində gül adlarının semantik qrupları// AMEA-nın xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası, 2004, 67 s.
3. Hacıyeva A. Ümumtürk gül adları // Türkologiya 2005, 96 s.
4. Hacıyeva A. "Gül" və "çiçək" sözlərinin terminoloji məna fərqi haqqında //

Tədqiqlər, 2005, 72 s.

5. Garasharli Ch. Language and Culture. Baku, Elm və Təhsil, 2014, 150 p.
6. Gayibova M.T., Jafarova L.M., Stylistic of the English Language, Baku, Science and Education, 2007, 125 p.
7. Həjiyeva A. Contrastive Lexicology, Baku, Science and Education, 2013, 211 p.
8. <https://owlcation.com/humanities/Analysis-of-Poem-Metaphors-by-Sylvia-Plath>
9. <https://blog.reedsy.com/metaphor-examples/>
10. www.merriam-webster.com
11. www.encyclopedia.com
12. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=trees>

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 19.09.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.09.2024

**Rəyçi: f.f.d., dosent Aygün Yusifova
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**